

K OTÁZKAM ĎALŠIEHO ROZVOJA NAŠEJ FILOZOFIE

(Teoreticko-metodologické aspekty)

RUDOLF ŠÍMA, Katedra marxisticko-lenínskej filozofie, FFUK, Bratislava

ŠÍMA, R.: On Questions of Further Advancement of our Philosophy. *Filozofia* 36, 1981, No. 1, p. 48—62

The Marxist-Leninist Philosophy is a dynamic system which has been incessantly moving and developing. Creative development of this philosophy has more sources and motive powers. These are, first of all, traditional ideologic sources: creative application of the history of philosophy, immanent dialectics and logic of philosophy as a structured system with internal systemic interaction and finally the inspirations philosophy receives as a subsystem of the whole system of scientific knowledge and other forms of appropriating the world by Man.

The Marxist-Leninist philosophy does not aim at knowing and explaining the world only but it also wants to take an active part in its transformation. For this sake it builds up purposefully its practical-transformative and ideological dimensions to be able to function as a revolutionary instrument in the hands of progressive social forces. Not only does this philosophy meet the criterion of being scientific but it also means practical functionality and humane value. It is the theory of Marxism-Leninism and the policy of the Communist Party which play an important role as a mediator between philosophy and practice.

In the end of the paper the author refers to problems of institutionalization, organization, planning and management in the sphere of philosophy — on the national and international scale. Such problems, though non-traditional and seemingly unphilosophic, play, however, an important part in the advancement of philosophy.

Etapa budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti kladie veľké, zložité a náročné úlohy aj pred náš filozofický front. Ak naša filozofia a filozofi chcú byť cielavedomými, aktívnymi a angažovanými spolutvorcami socialistickej a komunistickej spoločnosti, musia si svoje úlohy a povinnosti nielen uvedomiť, ale sa na ich kvalitné a efektívne plnenie aj zodpovedne všestranne pripraviť. Marxisticko-leninská filozofia prejavuje svoju podstatu, poslanie a zmysel predovšetkým vo svojich funkciách voči životu a praxi socialistickej spoločnosti. Plnením týchto funkcií si nielen overuje svoju kvalitu, silu a možnosti, ale sa aj významnou mierou rozvíja a skvalitňuje. Skvalitňovanie a tvorivé rozvíjanie marxisticko-lenínskej filozofie je na druhej strane základným predpokladom plnenia jej spoločenského poslania. Predmetom našej úvahy budú preto niektoré otázky ďalšieho rozvíjania marxisticko-lenínskej filozofie v súčasných podmienkach. V rámci zvýšenej aktivity v období príprav XVI. zjazdu KSČ i plánovaného Valného zhromaždenia Slovenskej filozofickej spoločnosti by mali byť tieto otázky predmetom širšej pozornosti a konkrétnejšieho rozpracovania.

1.1. Dejinnno-filozofický rozmer marxisticko-leninskej filozofie

Ako je známe, marxisticko-leninská filozofia nevznikla ako osobný mysliteľský objav klasikov marxizmu v prázdnom priestore izolovane od dejín a problémov doby. Klasici marxizmu ju vytvárali nielen ako veľkí teoretici, ale aj ako praktickí revolucionári, vodcovia a ideológovia novodobého proletariátu, ako filozofickú reflexiu potrieb a úloh doby v 19. stor. na základe kritického prehodnotenia celých predošlých dejín filozofie a zovšeobecnenia všetkého pozitívneho, čo sa v nich vytvorilo pred vznikom marxizmu i po ňom. Dejiny filozofie, ich štúdium a tvorivá práca s nimi boli, sú a budú významným zdrojom marxisticko-leninskej filozofie, ktorá je s dejinami filozofie spojená nielen historicky, ale aj logicky. Je to tak preto, že dejiny filozofie, to nie je len sklad toho, čo už bolo, čo má hotovú a nemennú podobu na spôsob epitafov v cintoríne. Dejiny filozofie to je neustále dianie, živý proces, čerstvý prameň tvorivého rozvoja filozofie. Čím viac sa z neho čerpá, tým je bohatší. Zdrojom jeho obohacovania a rastúcej životodárnej sily je dialektika minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Veď to, čo je dnes prítomné, bude zajtra minulé a čo je dnes budúce, bude zajtra prítomné a pozajtra minulé. Na druhej strane všeličo z minulého sa stáva zložkou prítomného a všeličo iné čaká na realizáciu až v ďalšej budúcnosti. Dejiny filozofie sa preto nielen zohľadňujú a využívajú, ale aj neustále prehodnocujú a vytvárajú. Stále sa v nich niečo deje a tvorí. Ustavične je v nich čo objavovať. V tomto zmysle sa prognostika vzťahuje nielen na budúcnosť, ale aj na minulosť. To, čo je z hľadiska času dávne, môže byť celkom nové a moderné vzhľadom na jeho dejinnotvornú funkčnosť až dnes alebo zajtra. Na druhej strane to, čo je nové a módne, nemusí byť vôbec moderné a funkčné v súčasnom dejinnotvornom procese. S dejinami a tradíciami sa musí tvorivo pracovať a brániť sa nebezpečenstvu paseizmu a tradicionalizmu. To platí aj o vzťahu k dejinám marxisticko-leninskej filozofie.

1.2. Systémový charakter marxisticko-leninskej filozofie

Keď už marxisticko-leninská filozofia vznikla a stala sa uceleným filozofickým systémom, potom ako systém funguje. Je to systém dynamický, ktorý je v ustavičnom pohybe a vývine. Má zložitú dialektickú štruktúru. Vyznačuje sa imanentnou dialektikou a logikou, špecifickými metódami, prostriedkami, analýzami a postupmi. Vnútorou hybnou silou vývoja filozofického systému sú jeho protirečenia a dialektická interakcia jeho štruktúrálnych zložiek a podsystémov. Z toho vyplýva, že ktorákoľvek filozofická disciplína a špecializácia môže jestvovať a úspešne sa rozvíjať len ako podsystémová zložka celého filozofického systému, to znamená v kontextoch s ostatnými systémovými zložkami a systémom ako celkom. V tomto zmysle už Lenin v polemike s Bogda-

novom upozorňoval, že z „filozofie marxizmu, uliatej z jedného kusa ocele, nemožno vybrať ani jednu základnú premisu, ani jednu podstatnú časť tak, aby sme sa nevzdialili od objektívnej pravdy a neupadli do náručia buržoáznej reakčnej lži“. (1, s. 291) Z uvedeného vyplýva, že špecializácia vo filozofii musí byť vždy na širokom koncepčne systémovom základe. Takáto špecializácia si vyžaduje dlhodobú náročnú prípravu. Ak existujú v niektorých vedných odboroch úzke špecializácie, v ktorých možno dosiahnuť úspech bez koncepčne systémového prístupu, vo filozofii to nie je možné. Budovanie filozofickej špecializácie a orientovanie jej predstaviteľov na koncepčne systémový postup myslenia však neznamená podľahnutie tendenciám k filozofickej všeobšiahlej univerzálnosti na spôsob všeznalectva. Leibnizovská filozofická encyklopedickosť je nenávratnou minulosťou. Ide teda nie o filozofické všeznalectvo, ale o schopnosť koncepčno-systémového myslenia a hodnotenia každého filozofického problému na základe kolektívnej tímovej práce. Pritom treba mať neustále na pamäti, že systém marxisticko-leninskej filozofie je súčasne otvoreným i zatvoreným systémom. Otvorený je voči všetkému, čo zodpovedá objektívnym záujmom a historickému poslaniu robotníckej triedy, princípom vedy, humanizmu, pokroku a demokracie, aby som spomenul tie najzákladnejšie princípy. Uzatvorený je voči všetkému, čo týmto princípom protirečí. Veľmi vážnou úlohou v rozvoji marxisticko-leninskej filozofie je jej tvorivé rozpracovávanie ako celistvého filozofického systému. To si tiež vyžaduje osobitnú „špecializáciu“. Zdokonaľovanie a kultivovanie marxisticko-leninského filozofického systému a koncepčne systémového prístupu k riešeniu jednotlivých filozofických problémov je ďalším významným zdrojom tvorivého rozvíjania marxisticko-leninskej filozofie.

1.3. Podsystemový charakter marxisticko-leninskej filozofie

Marxisticko-leninská filozofia vznikla, funguje a rozvíja sa nielen ako samostatný systém, ale zároveň aj ako podsystemová zložka celého systému ľudského poznania, to znamená v dialektickej interakcii a kontextoch s takými jeho zložkami, ako sú veda, umenie, kolektívna skúsenosť a múdrosť ľudových mäs, iné filozofické systémy atď. Poprednú úlohu v tomto smere má dialektická interakcia filozofie a vedy, ktorá si na dnešnom stupni rozvoja vedy v rámci a na základe vedecko-technickej revolúcie a jej organickej spätosti s prednosťami socializmu vyžaduje mimoriadnu pozornosť tak vedcov, ako aj filozofov. Veď v súčasnej vede a činnosti vedcov sa objavujú aj významné filozofické aktivity, výboje a hodnoty. Dialektická interakcia vedy a filozofie je v súčasnosti vari najvýznamnejším zdrojom tvorivého rozvoja marxisticko-leninskej filozofie. Niet istejšej istoty a hodnotnejšej hodnoty v marxisticko-leninskej vedeckej filozofii než sú vedecké istoty a hodnoty. To však neznamená, že marxisticko-leninskú filozofiu možno zredukovať

na jej vedecký obsah a rozmer vedeckosti. To by bolo jej ochudobnenie. Jej vedecký charakter a orientácia na celý systém vied však nevyklučuje, ale predpokladá rešpektovanie a využívanie aj mimovedeckých, nie však protivedeckých zdrojov svojej existencie a rozvoja. V tejto súvislosti vystupuje do popredia najmä dialektická interakcia filozofie a umenia, ktorá predstavuje taký zdroj jej rozvoja, ktorý vôbec nie je vyťažený a pritom obsahuje ohromné bohatstvo. Vďaka tomu, že marxisticko-leninská filozofia nie je len zovšeobecnením a integráciou zásadných vedeckých a filozofických hodnôt vedy, ale aj filozofických hodnôt z mimovedeckých zdrojov, môže byť nielen vedeckou teóriou o najvšeobecnejších zákonoch prírody, spoločnosti a myslenia a plniť voči vede funkciu teoreticko-metodologického východiska, ale aj filozofickou reflexiou dialektiky človeka ako subjektu a okolitého sveta ako objektu s významnou svetonázorovou orientačnou funkciou. Ak by vo filozofii bolo len to, čo získa z vedy a na základe metód a prostriedkov vedy, nemohla by filozofia plniť svetonázorovú funkciu a usmerňovať vedu v smere humanizačno-emancipačných cieľov. Dialektická interakcia medzi marxisticko-leninskou filozofiou a inými formami ideového osvojenia sveta človekom si žiada väčšie rešpektovanie a využitie, ako to bolo dosiaľ. Dialektickú interakciu i principiálnu kritickú konfrontáciu s týmito formami treba viesť tak, aby sa upevňovala a rozvíjala marxisticko-leninská filozofia. Treba prekonať rôzne prejavy revizionistického a dogmatického postupu v tejto oblasti a vystríhať sa ich. K takýmto prejavom patrí aj absolutizácia rozdielu medzi vnútornými a vonkajšími hybnými silami rozvoja filozofie. Systémový a podsystémový prístup k filozofii ukazuje na relatívnosť tohto rozdielu. To, čo sa pri systémovom pohľade na filozofiu javí ako vonkajšie, je pri systémovom pohľade na ňu vlastne vnútro-systémové na vyššej úrovni. Preto sa nehypertrofujú vnútorné (imanentné) sily rozvoja filozofie a nepodceňujú vonkajšie hybné sily jej rozvoja.

1.4. Dosiaľ sme hovorili o takých zdrojoch rozvoja marxisticko-leninskej filozofie, ktoré je možné využívať formou ideovej filiácie. Treba ideové filozofické podnety a hodnoty z týchto zdrojov študovať, kriticky ich analyzovať, hodnotiť, domýšľať ich súvislosti a dôsledky, proste tvorivo s nimi pracovať. K tomu treba rozpracovávať teoreticko-metodologické otázky rozvoja marxisticko-leninskej filozofie, otázky kolektívnej a tímovej práce na interdisciplinárnej platforme, zvyšovať kategóriálne pojmovú kultúru a viac pritom rešpektovať dialektiku všeobecného, zvláštného a konkrétneho, skvalitňovať schopnosť koncepcne systémového myslenia atď. Veľmi vážna je v tejto súvislosti otázka zabezpečenia dostatočnej miery voľného času — tejto neraz zanedbávanej podmienky pre plodnú filozofickú aktivitu. V dejinách i súčasnosti našej filozofie sa venovalo a venuje pomerne dosť pozornosti filozofovaniu na základe dejinno-filozofického materiálu, gnozeologickej a logicko-metodologickej problematiky i rešpektovania filozofických problémov

vedeckého poznania a dialektického myslenia. Máme tu na čo nadväzovať. Menej tradícií máme už z filozofovania na platforme iných rozmerov a problémov filozofie.

2.1. Prakticko-premenný charakter marxisticko-leninskej filozofie

Marxisticko-leninská filozofia nie je len globálnym obrazom sveta, teóriou o najvšeobecnejších zákonoch prírody, spoločnosti a myslenia s dôsledným vedeckým obsahom. Táto filozofia znamená kvalitatívny obrat v dejinách filozofie a filozofického myslenia najmä preto, že predstavuje teóriu, ktorej cieľom nie je len svet, skutočnosť hlbšie poznávať a vysvetľovať, ako to robili a robia iné filozofické teórie, ale byť zároveň výzvou a návodom k revolučnému činu a špecifickým nástrojom revolučnej premeny sveta. Je preto aj filozofickou výpoveďou a odpoveďou na aktuálne problémy doby, života a praxe konkrétnej spoločnosti a jednotlivých ľudí. Obsahuje aj rozmer praktickej kritiky a revolučnej premeny skutočnosti. Známa Marxova 11. téza o Feuerbachovi sa však nemôže interpretovať tak, že predošli filozofi netúžili po tom, alebo že nechceli, aby ich teórie boli nástrojom premeny ľudí a sveta. Stačí pripomenúť napr. len francúzskych materialistov a encyklopedistov 18. stor., aby sme sa presvedčili o opaku a videli, ako sa dali do služieb buržoáznej revolúcie a svojimi teóriami chceli prispieť k revolučnej premene vtedajšej spoločnosti. Spoločenská prax však u nich okrem obmedzeného chápania jej obsahu vystupovala len ako niečo následné. Za skutočnú a najlepšiu prax pokladali tú prax, ktorá je uskutočnením ich filozofickej teórie. Prax chceli usmerňovať bez toho, aby sa jej obsah, potreby, záujmy a úlohy zideálnili v ich teóriách. Tvorcovia filozofie túžili po jej praktickom uskutočnení a vynakladali v tomto smere aj veľa úsilia. Avšak pre uskutočnenie ideí nestačí, aby idey a ich tvorcovia „túžili“ po ideách. Prax a skutočnosť „túžia“ len po takých filozofických teóriách a ideách, v ktorých sa „spoznávajú“, ktoré sú zideálnením ich potrieb, problémov a úloh, a to nielen v podobe ideovej duplicity, ale aj v podobe tvorivej duchovnej reprodukcie, teda s rozmerom vedeckého a filozofického zovšeobecnenia zbudúcnenia a predstihu, v dôsledku čoho sa idea môže zapájať do praxe a zúčastníť sa na takej premene skutočnosti, ktorá znamená proces uskutočňovania tejto idey. V takýchto ideách a teóriách sa prax a skutočnosť poznávajú nielen z hľadiska dneška, ale aj zajtrajška.

Vďaka kategórii a stanovisku (či hľadisku) praxe získala marxisticko-leninská filozofia kvalitatívne nový charakter, zmysel a funkciu. V dôsledku toho získali nový charakter aj tradičné funkcie filozofie (teoreticko-poznávacia, metodologická a svetonázorovo-orientačná). Marx ako veľký teoretik-filozof zvedečtil a kvalitatívne ovplyvnil prax, revolučnú aktivitu a ideológiu proletariátu. Ako praktický revolucionár a ideológ proletariátu zasa revolučne rozvinul teóriu a filozofiu. Engels

nad hrobom Marxa povedal. „Marx bol predovšetkým revolucionárom. Spoluúčinkovať tým či oným spôsobom na zvrhnutí kapitalistickej spoločnosti... na oslobodení súčasného proletariátu... a ukázať mu podmienky jeho oslobodenia — to bolo jeho skutočné životné poslanie. Jeho živlom bol boj a on bojoval oduševnene, húževnato a s takým úspechom ako málokto.“

Nie je náhodou, že Marx pri koncipovaní charakteru svojej novej filozofie a svetonázoru v slávnych *Tézach o L. Feuerbachovi* (v 8. z 11 téz) priamo píše o kategórii a stanovisku praxe. Pripomeňme hneď prvú tézu, v ktorej sa píše: „Hlavným nedostatkom každého doterajšieho materializmu (i feuerbachovského) je, že sa predmet, skutočnosť, zmyslovosť chápe len vo forme objektu, čiže nazerania, no nie ako zmyslová ľudská činnosť, prax, nie subjektívne. Tak sa stalo, že činnú stránku na rozdiel od materializmu rozvíjal idealizmus, no iba abstraktne.“ Na rozhodujúci význam praxe pre filozofiu, ľudské poznanie a myslenie ukázal Engels týmito slovami: „No práve premena prírody človekom, nie príroda sama ako taká je najpodstatnejšou a najbližšou základňou myslenia.“ (2, s. 184) Prax ako „najbližšia základňa myslenia“ je zároveň špecifickou reflexiou objektívnej skutočnosti a špecifickou formou materialistického monizmu. Lenin podčiarkol význam praxe a hľadiská praxe nielen pre poznanie, ale aj pre filozofiu a myslenie takto: „Hľadisko života a praxe musí byť prvým a základným hľadiskom teórie poznania.“ (1, s. 125) Rešpektovaním praxe a stanoviska praxe získala marxisticko-leninská filozofia prakticko-premenný charakter a začala plniť, aj keď veľmi sprostredkovaným spôsobom, prakticko-premennú funkciu. Tým sa stala filozofiou nielen filozofov a pre filozofov, ale filozofiou revolučnej praxe širokých pracujúcich mas, filozofiou ľudí, ktorí pretvárajú skutočnosť a tvoria dejiny. Stala sa aj ich záležitosťou, zložkou ich života a činnosti. Filozofia získala praktický základ a obsah. Prax zasa filozofické zdôvodnenie. Pre filozofiu a filozofov z toho vyplýva úloha, aby riešili nielen otázku, čo urobia vo filozofii a pre filozofiu, ale najmä otázku, čo sa urobí na základe a prostredníctvom filozofie pre riešenie potrieb, problémov a úloh spoločenskej praxe, reálneho života. Vieme, že napr. už Marx si veľmi cenil každý vedecký a teoretický objav a mal z neho veľkú radosť. Celkom inú radosť však pocítoval, „keď išlo o objav, čo hneď revolučne zasiahol do priemyslu a do historického vývinu vôbec“ — povedal Engels nad hrobom Marxa. Pre marxisticko-leninskú filozofiu nestačí len to, aby zodpovedala kritériu vedeckej pravdivosti. Musí zodpovedať aj kritériu prakticko-premennej účinnosti a humánnej funkčnosti. Úloha tejto filozofie nekončí, ale len začína vedeckým poznaním. Jej hlavným cieľom je prakticko-humánne pôsobenie. Známa Baconova téza, že poznanie je sila, moc, nástroj praktického boja človeka o ovládanie prírody, získala v marxizme nový zmysel a rozšírenie aj na oblasť spoločenských vied a ich použitie ako nástroja premeny a ovládania spoločnosti. Filozofia a filozofické poznanie sa stali aspektom či zložkou

a zároveň pokračovaním praxe a metóda filozofického poznania podsystémovou zložkou metódy praktického pretvárania sveta. Bez spojenia s praxou nemožno tvorivo a revolučne rozvíjať marxisticko-leninskú filozofiu. Toto zdanlivo jasné a jednoznačné konštatovanie sa však nie vždy dostatočne prejavuje v našej filozofii a filozofovaní. Praktický rozmer marxisticko-leninskej filozofie treba podčiarknuť aj preto, že útoky naň zo stránky buržoáznej filozofie sa neoslabiajú, ale silnejú. Tak napr. v záverečnom prejave na XVI. svetovom filozofickom kongrese novozvolený predseda FISP-u. A. Diemer otvorene rozvíjal spolu s koncepciou svetonázorového a ideologického nihilizmu vo filozofii aj koncepciu autonómie filozofie a popieranie jej praktického rozmeru. Filozofiu interpretoval A. Diemer ako samostatný fenomén s vlastnými dejinami a samocieľom. Podľa neho len čo sa filozofia zapojí do služby spoločnosti a do praktickej premeny sveta, prestáva byť skutočnou filozofiou a stáva sa nástrojom materiálneho násillia.

2.2. Ideologický rozmer a funkcia marxisticko-leninskej filozofie

Prax nejestvuje sama osebe, ale vždy v konkrétne-historickej podobe ako prax určitých tried a sociálnych skupín. V triedno-polarizovanej spoločnosti má triedny charakter. Takto pochopená prax nútila predstaviteľov novej filozofie hľadať progresívnu revolučnú spoločenskú prax a jej konkrétne-historického nositeľa či subjekt. Objav proletariátu ako novodobého subjektu dejín a jeho revolučnej aktivity ako dôsledne revolučnej humanizačno-emancipačnej praxe patrí podľa Lenina k najväčším objavom Marxa. Pod obsahom pojmu prax sa tu nerozumie iba uskutočňovanie teórie, technológia, fortiele a metódy potrebné pre technické pôsobenie na prírodu, ako to bolo ešte u Bacona, ale predovšetkým výrobná a revolučná činnosť pracujúcich ľudových mäs. Marxistická filozofia vznikla aj ako teoreticko-filozofická reflexia a zovšeobecnenie potrieb záujmov, úloh, cieľov bytia, historického poslania a revolučnej praxe proletariátu v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 19. stor. Tu je hlavný problém a determinant Marxovho filozofovania. Filozofia a hlavné práce Marxa nemohli preto vzniknúť skôr, ani ako osobný objav kabinetného filozofa. Po objave proletariátu ako novodobého subjektu dejín celkom zákonite prišlo k organickému spojeniu filozofie nie s hocikakou praxou, ale práve s revolučnou praxou proletariátu, v ktorom ešte žil „nezmračený nemecký zmysel pre teóriu. Tu ho nemožno vykynožiť, tu nejestvujú ohľady na kariéru, na zárobček a milostivú protekciu zhora; naopak, čím bezohľadnejšie a nepredpojatejšie vystupuje veda, tým väčší je v súlade so záujmami a znakmi robotníkov. Nový smer ... našiel tu také porozumenie, aké u oficiálnej vedy ani nehľadal, ani neočakával.“ (3, s. 362)

V dôsledku spojenia filozofie s revolučnou praxou získal proletariát duchovnú zbraň a ideologické sebauvedomenie a filozofia svoju materiál-

nu zbraň a subjekt praktického uskutočňovania. Prekonal a znemožnil sa tým paradox zistený Marxom vo vtedajšom Nemecku, podľa ktorého bol „praktický život práve taký bezduchý ako duchovný život nepraktický“ (4, s. 16) Filozofia sa stala hlavou a proletariát srdcom humanizačno-emancipačnej revolučnej praxe. Filozofia získala ideologický charakter s rozmerom proletárskej triednosti, komunistickej straníckosti a revolučnej bojovnosti. Stala sa zbraňou v rukách proletariátu v boji za jeho triedne záujmy a ciele, za jeho triednu emancipáciu, ktorá je zároveň reálnou formou všeľudskej emancipácie. Marxisticko-leninská filozofia cieľavedome plní ideologickú funkciu a rozvíja sa aj pod vplyvom potrieb tvorivého rozvíjania a prebojovania ideológie robotníckej triedy. Boj za vedeckú teóriu a pravdu vidí v dialektickej jednote vedy a ideológie, vedeckej objektívnosti a komunistickej straníckosti. Jej rozvoj je nemožný bez aktívnej, angažovanej účasti jej tvorcov v ideologickom boji, ktorý tvorí v súčasnosti ťažisko triedneho boja medzi silami socializmu a kapitalizmu. Konštruktívny „boj za“ tvorivý rozvoj marxisticko-leninskej ideológie je vo vzťahu k „boju proti“ rôznym formám buržoáznej a revizionistickej ideológie dominujúci. Ciele a zmysel „boja proti“ musia byť odvodené od „boja za“. Z internacionálneho rozmeru socialistickej praxe a socialistickej ideológie vyplýva aj internacionálny rozmer rozvoja marxisticko-leninskej filozofie, v ktorom má poprednú úlohu spolupráca s filozofiou a filozofmi zo socialistických krajín, najmä zo ZSSR. Pre ideologický aspekt rozvoja marxisticko-leninskej filozofie je stále aktuálny známy dokument *Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ*.

3.1. Hlavné sprostredkujúce články medzi marxisticko-leninskou filozofiou a socialisticou revolučnou praxou predstavuje teória marxizmu-leninizmu a marxisticko-leninská politika komunistickej strany. Marxisticko-leninská filozofia môže jestvovať, fungovať, tvorivo a revolučne sa rozvíjať a plniť svoje funkcie voči životu a praxi socialistickej spoločnosti len v dialektickej sprostredkovanosti s teóriou marxizmu-leninizmu a marxisticko-leninskou politikou strany.

Pokiaľ ide o vzťah marxisticko-leninskej filozofie a teórie marxizmu-leninizmu, treba povedať, že ho nemožno zredukovať na vzťah časti a celku, ako sa to neraz deje pod vplyvom interpretácie marxizmu-leninizmu ako mechanického súhrnu filozofie, politickej ekonómie a vedeckého komunizmu. Ide o oveľa bohatší a zložitejší vzťah.

Marxizmus-leninizmus je učenie sformované Marxom a Engelsom a ďalej rozvinuté Leninom a ustavične rozvíjané ďalšími predstaviteľmi tohto učenia, najmä v dokumentoch marxisticko-leninských strán. Predstavuje jednotný, ale pritom bohato štruktúrovaný a vnútorne usporiadaný dynamický systém najmä filozofických, ekonomických a sociálno-politických názorov. Opiera sa však aj o závery celého radu iných spoločenskovedných disciplín (história, sociológia, vedecký ateizmus,

teória štátu a práva, ale napr. aj teória kultúry, ktorá nie je takmer vôbec rozpracovaná v rámci hlavných súčastí marxizmu-leninizmu, ani ako samostatná disciplína a pritom sa dotýka takého významného fenoménu v živote a praxi socialistickej spoločnosti a socialistického človeka, akým je kultúra], ktoré v sebe integruje. Hlavnými a nosnými, možno povedať systémotvornými zložkami sú tradičné leninské tri súčasti. Dynamický obsah a štruktúra teórie marxizmu-leninizmu sú dnes oveľa bohatšie, než aby sme ich mohli zredukovať na mechanický súhrn týchto troch súčastí. Pokiaľ ide o tieto súčasti, treba si uvedomiť, že sú organickými zložkami marxizmu-leninizmu, ale niektorými stránkami ho presahujú a do neho nevchádzajú. Ide o tie stránky, ktorými prekračujú funkčnosť vo vzťahu k revolučnej praxi, svetonázoru a ideológii robotníckej triedy.

Marxizmus-leninizmus vznikol na pôde a pod vplyvom potrieb revolučných oslobodzovacích bojov robotníckej triedy a funguje ako teoretický výraz potrieb, záujmov, cieľov a historického poslania proletariátu. Predstavuje jednotný vedecký svetonázor a revolučno-humánnu ideológiu robotníckej triedy. Je triednou, ale pritom humánnou ideológiou a vedeckým svetonázorom robotníckej triedy, ktorej patrí budúcnosť. Je preto optimistický a plní funkciu nástroja revolučného konania. Služí ako teoretický základ a návod pre praktickú revolučnú činnosť robotníckej triedy a jej politickej strany v triednom boji s kapitalistickou spoločnosťou a pri výstavbe socialistickej a komunistickej spoločnosti. V službe a priamej väzbe na bytie a revolučnú prax robotníckej triedy je aj rozhodujúcim kritériom pre relatívne určenie hlavných a ostatných zložiek bohatého obsahu a štruktúry systému marxizmu-leninizmu.

Marxizmus-leninizmus vznikol a musí sa rozvíjať ako živá a jednotná vedecká teória, ktorá životodárnu silu čerpá z reálneho života a revolučnej praxe robotníckej triedy a celého komunistického revolučného hnutia. Organické spojenie tejto teórie s reálnym životom a konkrétnym komunistickým revolučným hnutím odlišuje túto teóriu od revizionistických oportunistických a reformistických teórií.

Marxizmus-leninizmus ako logicky jednotná teoretická koncepcia so svetonázorovou a ideologickou funkciou je dialektickou a na revolučnej praxi založenou jednotou všetkých vnútorných zložiek. Tieto zložky sú vo vnútornej dialektickej interakcii. Vzájomne sa dopĺňajú, podmieňujú a v mnohých prípadoch aj zastupujú. Ich jednota a interakcia sú sprostredkované revolučnou praxou robotníckej triedy a materialistickou dialektikou, ktorú Lenin nazýval „živou dušou“ a „fundamentálnym teoretickým základom“ marxizmu-leninizmu. Engels ju označoval za „najlepší pracovný prostriedok“ a „najostrejšiu zbraň“ proletariátu. Materialistická dialektika je tvorivou metodológiou vedeckého poznania a revolučnej praxe. Zároveň je vedeckou logikou a teóriou poznania. Jej systémové rozpracovávanie a skvalitňovanie je úlohou filozofie.

• Každá zo zložiek systému marxizmu-leninizmu plní v ňom nezastupí-

teľnú úlohu. Špecifickým spôsobom sa zúčastňuje na rozvoji celého systému a sama sa môže plne všestranne a harmonicky rozvíjať len ako podsystémová zložka celého systému marxizmu-leninizmu a v dialektickej interakcii s jeho ostatnými zložkami. Z tejto skutočnosti vyplývajú závažné teoreticko-metodologické dôsledky pre rozvoj každej súčasti a zložky marxizmu-leninizmu na základe celého systému marxizmu-leninizmu a interdisciplinárnej spolupráci jednotlivých súčastí a zložiek marxizmu-leninizmu v duchu dialektiky všeobecného, zvláštneho a konkrétneho. Týmto charakterom je poznačená teoretická činnosť i dielo klasikov marxizmu-leninizmu. Možno síce u nich nájsť diela, ktoré sú prevažne filozofické alebo ekonomické či vedecko-komunistické; iba zriedka, relatívne a s veľkými výhradami možno ich označiť za výlučne filozofické či ekonomické atď. Rozhodne tak nemožno urobiť ani pri jednom z ich základných diel. Pre rozvoj marxisticko-leninskej filozofie z toho vyplýva, že ju nemožno tvorivo rozvíjať ako „sólo“ disciplínu, izolovane od systému marxizmu-leninizmu.

Marxisticko-leninská filozofia predstavuje teoreticko-metodologický základ či jadro marxizmu-leninizmu. Poskytuje mu základný kategoriálny-pojmový aparát, ktorým každú jeho súčasť a zložku zjednocuje so všeobecným aspektom dialektiky všeobecného, zvláštneho a jedinečného a začleňuje ich do širokých súvislostí s celou materiálnou skutočnosťou, najmä spoločenskou. Na druhej strane sama marxisticko-leninská filozofia sa môže rozvíjať len na základe a v jednote s marxisticky chápanou a rozvíjanou politickou ekonómiou a vedeckým komunizmom, aby som spomenul aspoň základné súčasti marxizmu-leninizmu, bez ktorých by nebol možný ani vznik, ani rozvoj novej formy materialistickej filozofie — dialektického a historického materializmu. Len na základe dialektického spojenia s marxistickou politickou ekonómiou a teóriou vedeckého komunizmu napĺňa marxistická filozofia svoje kategórie a pojmy materiálom z konkrétneho života a praxe spoločnosti a človeka, nachádza spojenie s objektívnou sociálno-revolučnou praktickou silou, robotníckou triedou. Sama sa v tomto spojení stáva materiálnou silou, ktorá svet nielen vysvetľuje, ale aj prakticky mení. Práve ako súčasť jednotnej ucelenej a harmonicky sa rozvíjajúcej teórie marxizmu-leninizmu môže marxistická filozofia plniť všetky svoje základné funkcie (poznávaciu, svetonázorovú, ideologickú a prakticko-premennú) a spĺňať túžby mnohých filozofov, aby sa ich filozofia stala nielen formou úvah a teoretického vysvetľovania sveta, ale aj účinným nástrojom jeho praktickej premeny na svet lepší, krajší a ľudskejší. To, čo sme povedali o filozofii a jej rozvoji ako podsystémovej zložke celej teórie marxizmu-leninizmu v interakcii s ostatnými súčasťami a zložkami marxizmu-leninizmu, platí v podstate aj o každej inej súčasti a zložke marxizmu-leninizmu. Ak požiadavka interdisciplinárnej spolupráce a integrácie nie je pri špeciálnych vedách vždy a všade ich nevyhnutným existenčným atribútom a jej nerešpektovanie neohrozuje samu ich vedeckú podstatu,

tak u disciplín marxizmu-leninizmu a najmä filozofie je to inak. Táto, ako aj ostatné zložky marxizmu-leninizmu, môžu existovať a úspešne sa rozvíjať len ako podsystémové zložky na základe interdisciplinárnej spolupráce a integrácie. Možno ešte radikálnejšie povedať: Buď sa rozvíjajú takto, alebo sa tvorivo nerozvíjajú vôbec. Tým sa nepopiera ani neohrozuje, ale umocňuje aj ich relatívna samostatnosť, ktorá je garantovaná rozmerom zvláštneho a jedinečného v dialektike všeobecného, zvláštneho a jedinečného. Revizionistická aktivita aj u nás v nedávnom krízovom období bola zameraná práve proti chápaniu a rozvíjaniu disciplín marxizmu-leninizmu ako podsystémových zložiek jednotnej teórie marxizmu-leninizmu. Tým sa filozofia, politická ekonómia, vedecký komunizmus atď. mali vzdať svetonázorového a ideologického marxisticko-leninského základu a otvoriť tak dvere pre vstup nemarxistického svetonázoru a ideológie. Pozostatky pozitivizmu a neopozitivizmu aj v našom filozofickom myslení silne podporovať sklony k svetonázorovému a ideologickému neutralizmu. V duchu svetonázorového a ideologického nihilizmu vystupoval na XVI. svetovom filozofickom kongrese v úvodnom prejave prezident nemeckej filozofickej spoločnosti Herman Lübbe a v záverečnom prejave novozvolený predseda FISP-u A. Diemer. Ak sa svetonázorový a ideologický aspekt marxisticko-leninskej filozofie nerozvíja cielavedome, uplatňuje sa živelne s nevypočítateľnými prejavmi. Domnievame sa, že v interdisciplinárnej spolupráci súčastí a zložiek marxizmu-leninizmu a v správnom rozvíjaní rozmeru integrácie je významná rezerva pre ďalší tvorivý rozvoj marxisticko-leninskej teórie ako celku a jej jednotlivých súčastí a zložiek osobitne. Vzájomnú dialektickú podmienenosť súčastí marxizmu-leninizmu nemožno nahradiť metafyzickou alternatívou v podobe, „*buď*“ je filozofia filozofiou a potom nie je poznačená a preniknutá ekonómiou a vedeckým komunizmom“, *alebo* je nimi preniknutá a potom je nimi vo svojej filozofickej podstate oslabená. Z hľadiska dialektickej podmienenosti platí téza, že čím je filozofia viac preniknutá filozoficky funkčnými hodnotami politickej ekonómie a vedeckého komunizmu, tým je filozofickejšia, alebo ešte kategorickejšie povedané, aby filozofia bola marxistickou filozofiou, musí byť preniknutá politickou ekonómiou a vedeckým komunizmom a inými zložkami teórie marxizmu-leninizmu. To platí aj o marxisticko-leninskom charaktere politickej ekonómie a vedeckého komunizmu, ako aj o iných zložkách marxizmu-leninizmu, pokiaľ ide o ich vzťah k teórii marxizmu-leninizmu a k jej jednotlivým súčastiam a zložkám.

3.2. Druhým hlavným článkom spojenia marxisticko-leninskej filozofie s revolučnou praxou socializmu je politika komunistickej strany. Proces budovania socialistickej a komunistickej spoločnosti nemôže byť ponechaný napospas náhode a živelnosti, ale je cielavedome organizovaný a riadený marxisticko-leninskou politikou strany. Pri vypracovávaní

reálneho budovateľského programu a plánov ekonomického, politického, sociálneho a kultúrneho rozvoja, ako aj v celej svojej poznávacej, výchovnej a organizačno-riadiacej činnosti sa strana opiera o teoreticko-metodologické a svetonázorové východisko a princípy marxisticko-leninskej filozofie a používa materialistickú dialektiku ako metodologický základ vlastnej praxe. Vďaka filozofickému základu a zdôvodneniu získava politika strany filozofický koncepčne-systémový, cieľavedomý a perspektívny charakter. Sama filozofia sa stáva organickou zložkou politiky strany a jej prostredníctvom aj živej revolučnej praxe budovania socialistickej a komunistickej spoločnosti. Revolučná politika komunistickej strany sa po filozofickom „nasýtení“ stáva najvyššou formou jednoty filozofie, ideológie a politiky. Na druhej strane filozofia nachádza v politike marxisticko-leninskej strany významnú a hybnú silu svojho rozvoja, ako aj prostriedok, ktorý filozofii umožňuje svet nielen hlboko poznávať, ale aj spolupretvárať.

Medzi marxisticko-leninskou filozofiou a marxisticko-leninskou politikou strany jestvuje dialektický vzťah vzájomnej súvislosti a podmienosti. Ide o dve formy zobrazovania a realizovania revolučnej praxe a historického poslania robotníckej triedy. Môžu a musia sa preto vzájomne dopĺňovať a ovplyvňovať.

Marxisticko-leninská politika sprostredkováva na jednej strane marxisticko-leninskej filozofii konkrétne problémy a potreby revolučnej praxe na ich filozofické „spracovanie“ a na druhej strane sprostredkováva výsledky tohto „spracovania“ praxí, čím sa filozofia z duchovnej sily stáva materiálnou a prakticky činnou silou. Filozofia sa tak zúčastňuje nielen na vysvetľovaní, ale aj na praktickej premene skutočnosti. Politika sprostredkováva cestu od materiálnej skutočnosti cez prax i filozofii a opačnú cestu od filozofie k revolučnej praxi a skutočnosti.

Marxisticko-leninská filozofia sprostredkováva marxisticko-leninskej politike svetonázorový základ a univerzálny teoreticko-filozofický pohľad na problémy, potreby a úlohy doby a spoločenskej praxe, založený na komplexnej analýze nielen povrchových, dobových a javových stránok aktuálnej skutočnosti, ale aj na analýze hlbinných historických príčin spoločenského vývoja vcelku a v súvislosti s celým vývojom skutočnosti s rozmerom minulosti, prítomnosti a budúcnosti a vo svetle dialektiky objektívnych zákonitostí a slobodnej revolučnej aktivity subjektívnych činiteľov.

Marxisticko-leninská filozofia, izolovaná od marxisticko-leninskej politiky strany a praxe socialistickej výstavby, sa ľahko stane akademickou špekulatívnou filozofiou, ktorá sa podobá rastline, vytrhutej zo živej pôdy.

Politika strany bez svetonázorového základu a filozofického zdôvodnenia nie je marxisticko-leninskou politikou. Stáva sa krátkozrakou a ľahko skĺzne na pozíciu nekonceptného pragmatického utilitaristického politikárčenia.

Vzťah medzi marxisticko-leninskou filozofiou a marxisticko-leninskou politikou strany nemá hotovú podobu, ale predstavuje proces neustáleho zdokonaľovania formou narúšania a obnovovania na stále vyššej úrovni.

Dejiny vývoja tohto vzťahu v podmienkach socialistickej výstavby potvrdzujú, že ak sa tento vzťah rozvíjal v dialektickej harmónii, bolo to na prospech politiky i filozofie. Deformácie tohto vzťahu sa vždy negatívne prejavili tak v politike, ako aj vo filozofii. Možno povedať, že trvalé narúšanie a deformovanie tohto vzťahu sa podobá prepínaniu lana nad priepasťou. Ak sa lano pretrhne, oba konce spadnú do priepasti.

Domnievať sa, že marxisticko-leninskú filozofiu možno tvorivo rozvíjať izolovane od marxisticko-leninskej politiky strany alebo dokonca v kontrapozícii k nej je buď naivná ilúzia alebo zámer so škodlivými dôsledkami pre rozvoj marxisticko-leninskej filozofie.

3.3. Inštitucionalizácia a organizácia marxisticko-leninskej filozofie

Organické spojenie marxisticko-leninskej filozofie s revolučnou prácou robotníckej triedy a síl socializmu s politikou a ideológiou marxisticko-leninskej strany vtlačá tejto filozofii nový charakter, vytvára nové zdroje a hybné sily jej rozvoja. Ide o filozofiu, ktorá sa nerozvíja a nemôže rozvíjať len filozofmi a iba v oblasti filozofie. Na jej rozvoji sa špecifickým spôsobom aktívne zúčastňujú aj vedci a predstavitelia iných foriem osvojovania sveta človekom (umelci, politici, novinári a pod.). Filozofia musí všetky tieto filozofické aktivity podnecovať, zovšeobecňovať a integrovať. Filozofovať v duchu tejto filozofie znamená filozofovať nielen na základe ideovej filiácie v podobe skúmania dejinno-filozofických, gnozeologických, ontologických, etických a iných tradičných filozofických problémov, ale aj, či najmä, na základe analýzy problémov skutočného života a spoločenskej praxe, ako aj na základe analýzy problémov politiky strany a ideologického boja. Tento zdroj a hybná sila rozvoja marxisticko-leninskej filozofie sa vždy dostatočne neberie do úvahy a nevyužíva sa v našej filozofii aj preto, že tu neexistujú tradície a nemáme s ním dostatočné skúsenosti a neraz ho zo zotrvačnosti označujeme za vonkajší a nezačleňujeme ho do špecifickej filozofickej problematiky. Z platformy ideovej filiácie a z akademicko-teoretickej filozofickej pozície sa môže rozvíjať niektorý rozmer a stránka marxisticko-leninskej filozofie, ale nemôže sa rozvíjať táto filozofia ako celistvý systém.

Nový charakter marxisticko-leninskej filozofie a súčasné podmienky jej rozvoja a nároky na jej sociálne funkcie vyžadujú, aby sa práve preto adekvátne inštitucionalizovala, organizovala, plánovala a riadila. Tvorivý rozvoj marxisticko-leninskej filozofie nie je dnes ďalej možný bez rešpektovania týchto rozmerov (inštitucionalizácie, organizácie, plánovania a riadenia) a to nielen na vnútroštátnej, ale aj medzinárodnej úrovni. Tieto rozmery obsahujú v sebe celý rad nových a pre filozofovanie

netradičných problémov, na ktoré si musíme ešte len zvykať. Pri ich riešení nemáme dostatok skúseností a nemožno sa oprieť ani o tradície. Pripomeňme v tejto súvislosti napr. problematiku organizovania a riadenia vo filozofii nielen pokiaľ ide o organizáciu, plánovanie a riadenie vedeckých výskumov, najmä na interdisciplinárnej a internacionálnej úrovni, ale aj „menežérsku“ organizáciu a riadenie materiálno-technických podmienok a prostriedkov, výber, prípravu a rozmiestňovanie kádrov, možností publikovania a hodnotenia výsledkov práce formou principiálnej výmeny názorov, kritiky a sebakritiky atď.

Pri tvorivom rozvoji marxisticko-leninskej filozofie sa musíme vyvarovať jednostrannosti a fragmentárnosti i sklonov k tradicionalizmu a filozofickému imanentizmu. Na druhej strane musíme viac zohľadňovať a využívať všetky uvedené i ďalšie zdroje a hybné sily jej rozvoja. Každý z týchto zdrojov a síl rozvoja marxisticko-leninskej filozofie si vyžaduje hlbšiu analýzu i širšie objasnenie jeho možností a funkcie, ako sme to mohli urobiť v tejto úvahe. Len tak je možný plný a harmonický rozvoj tejto filozofie. Marxisticko-leninská filozofia si však ani pri najoptimálnejšom rozvoji nerobí nárok na to, že objavila a obsahuje v sebe všetky pravdy sveta. Objasnila len vedeckú metódu poznávania a vysvetľovania sveta a sociálne podmienky a sily, ktoré majú záujem na tejto metóde, na jej rozvoji a uplatňovaní v živote a praxi. Marxisticko-leninská filozofia si uvedomuje svoju historickú podmienenosť a tým aj ohraničenosť dosiahnutým stupňom filozofického i všeobecného, najmä vedeckého poznania, ako aj historickým stupňom rozvoja spoločenskej praxe i spoločnosti ako celku.

LITERATÚRA

1. LENIN, V. I.: Spisy 14. Bratislava 1958.
2. ENGELS, F.: Dialektika prírody. Bratislava 1963.
3. ENGELS, F.: L. Feuerbach a zavŕšenie nemeckej klasickej filozofie. In: Marx, K. — Engels, F.: Vybrané spisy. Bratislava 1953, s. 362.
4. MARX, K. — ENGELS, F.: Svätá rodina. Bratislava 1963.

К ВОПРОСАМ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ НАШЕЙ ФИЛОСОФИИ (Теоретико-методологические аспекты)

Рудольф Ш и м а

Марксистско-ленинская философия представляет собой динамическую систему, находящуюся в постоянном движении и развитии. Творческое развитие этой философии имеет целый ряд источников и движущих сил. В первую очередь это традиционные идейные источники: творческая работа с историей философии, далее имманентная диалектика и логика философии как структурированной системы с внутренним системным взаимодействием и, наконец, те импульсы, которые получает философия как подсистема всей системы научного познания и других форм освоения мира человеком. Автор статьи указывает на работу

с этими источниками и на вытекающие из этого для философии и философов проблемы.

Однако марксистско-ленинская философия имеет своей целью не только познать и объяснить мир, но и специфическим образом участвовать в его изменении. С этой целью она целенаправленно вырабатывает свое практически-преобразовательное и идеологическое измерение, чтобы выполнять функцию революционного орудия в руках прогрессивных общественных сил. Эта философия отвечает не только критерию научности, но и критерию практической функциональности и гуманной ценности. Бажную роль посредника между философией и практикой выполняют теория марксизма-ленинизма и политика коммунистической партии.

В заключение своей статьи автор указывает на проблемы институционализации, организации, планирования и управления в области философии на национальном и международном уровнях. Эти нетрадиционные и с виду нефилософские проблемы играют, однако, значительную роль в развитии марксистско-ленинской философии.

ZU FRAGEN DER FORTENTWICKLUNG UNSERER PHILOSOPHIE

Rudolf Š í m a

Die marxistisch-leninistische Philosophie stellt ein dynamisches System dar, das in ständiger Bewegung und Entwicklung begriffen ist. Die schöpferische Entwicklung dieser Philosophie hat mehrere Quellen und Triebkräfte. In erster Linie sind es die überlieferten Ideenquellen: die schöpferische Arbeit mit der Philosophiegeschichte, weiter die immanente Dialektik und Logik der Philosophie als ein strukturiertes System mit innerer Systeminteraktion und letztlich Anstöße, welche die Philosophie als Subsystem des gesamten Systems wissenschaftlicher Erkenntnis und anderer Formen der Weltaneignung durch den Menschen erhält. Der Vf. gibt Hinweise auf die Arbeit mit diesen Quellen und auf Probleme, die daraus für Philosophie und Philosophen entstehen.

Die marxistisch-leninistische Philosophie hat aber als Ziel nicht nur die Weiterkenntnis und- erklärung, sondern spezifischerweise auch die Mitwirkung an der Weltveränderung. Zu diesem Zweck bildet sie zielbewusst ihre praktisch-verändernde und ideologische Dimension heraus, damit sie die Funktion eines Revolutionswerkzeugs in Händen progressiver sozialer Kräfte erfüllt. Diese Philosophie kommt nicht nur dem Kriterium der Wissenschaftlichkeit nach, sondern auch dem Kriterium praktischer Funktionalität und humanen Wertes. Eine bedeutende Vermittlerrolle zwischen Philosophie und Praxis leistet die Theorie des Marxismus-Leninismus und die Politik der kommunistischen Partei.

Abschliessend weist der Vf. auf Probleme der Institutionalisierung, Organisation, Planung und Lenkung im Bereich der Philosophie auf nationaler und internationaler Ebene hin. Diese ungewöhnlichen und scheinbar unphilosophischen Probleme spielen aber eine bedeutende Rolle in der Entwicklung der marxistisch-leninistischen Philosophie.